

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В 60–70-ті РОКИ ХХ ст.

Традиційно склалося, що більшість українців мешкала в селах. Ця тенденція почала змінюватися тільки починаючи з 60-х років ХХ ст. На кінець 1970-х – початок 80 років ХХ ст. відсоток селян, порівняно з міськими жителями, становив близько 61 %.

Така ситуація, на думку багатьох авторів, пов'язана з відмінностями в умовах життя в містах і сільській місцевості. Вивчення повсякденного життя українського селянства дозволить повноцінно виявити чинники, які зумовили перехід значної частини сільських мешканців України в міста, надасть можливість з'ясувати ступінь змін, що відбувались у сфері морально-психологічного, духовного життя селян, показати ментальні риси українського селянства, які досить чітко проявилися в щоденному житті [4, с. 70].

Автор поставив собі за мету – з'ясувати соціально-побутове становище жителів сільської місцевості Української РСР в 60–70-ті роки ХХ ст.

В 60-ті роки ХХ ст. сільський житловий фонд продовжував бути застарілим. У 1965 р. обстежено житлово-побутові умови 5200 сімей колгоспників України. Виявилося, що 50,96 % проживало в будинках довоєнної забудови, 5,83 % – у збудованих 1941–1945 рр., 14,86 % – у 1946–1953 рр., 11,11 % – у 1954–1957 рр. та 16,46 % – у 1958–1965 рр. Як правило, сільські хати були одноповерховими, двоповерхові житлові будинки споруджувалися в експериментально-показових селах [1, с. 183].

У радгоспах рівень забезпечення сімей робітників державними і кооперативними квартирами був значно вищим. Це при тому, що колгоспники переважно проживали у власних будинках індивідуальної забудови. Пічним опаленням користувалися 99,48 % хат. 97 % обстежених хат у 1969 році не мали водогону, 96,68 % сімей використовували воду з криниці, 2,46 % – з водозабірної колонки, 0,72 % – з річки, 0,03 % – привізну і лише 0,11 % – із водогону. Особливо погано було налагоджено водопостачання в селах південних степових районів УРСР [2, с. 87].

Наприкінці 1960-х рр. далеко не всі колгоспні та радгоспні житлові будинки мали електроенергію (близько 1 млн. родин, які проживали в сільській місцевості, в 1968 р. не користувалися електроенергією).

Важливу роль у соціально-побутовому обслуговуванні села відігравало користування газом. Планова газифікація сільських населених пунктів розпочалася тільки з 1961 р. Однак до 1965 р. вдалося газифікувати 947 сіл, 160 тис. селянських осель.

Незважаючи на численні заходи на 1 вересня 1969 р. газифікованих будинків в колгоспах налічувалося 5,93 %, а в радгоспах – 10,2 %. У селах

газових плит на 1000 осіб припадало 24,4.

Досить повільно проходила на селі радіофікація. До 1950 р. вдалося обладнати радіоточки тільки в 12 % колгоспів та 7,8 % сільських населених пунктів України.

3 липня 1964 року в Україні, як і всьому СРСР, почала діяти державна система соціального забезпечення колгоспників. Вона була менш радикальною, ніж «пенсійна революція» 1956 р. щодо робітників і службовців, однак становила собою значний крок уперед у поліпшенні матеріально-побутового становища колгоспників. Так, колгоспники-чоловіки отримали право на пенсію від 65 років (при стажі роботи не менше, як 25 років), колгоспниці – від 60 років (при стажі роботи від 20 років) [5, с. 104].

Проте, заробітна плата колгоспників залишалась на низькому рівні. У 60 % колгоспів (5708 тис.) середньомісячна оплата праці не досягала 55 крб. З них у 2240 господарствах з числом працюючих 1,4 млн. колгоспників оплата праці в середньому становила 54 крб., у 1812 (1,2 млн. чол.) – 46 крб., у 1056 (600 тис. чол.) – 35 крб. у 489 (300 тис чол.) – 26 крб., у 102 (73 тис.) лише 16 крб.

В 1970 р. середня заробітна плата складала 97 крб., що було на 20 крб. нижче від середнього рівня оплати праці по народному господарстві в цілому, на 34 крб. нижче від оплати праці промислових робітників і на 17 крб. нижче ніж правлінських працівників державних і господарських органів.

Колгоспне селянство було соціально найнезахищенішим серед інших соціальних груп населення. Особливо це торкалось колгоспників похилого віку. Лише в червні 1964 р. було прийнято Закон про пенсії для членів колгоспів та віком та по інвалідності, тоді як для робітників і службовців це питання було розв'язане вісьмома роками раніше.

Особливо гостро соціальну незахищеність відчували жінки, коли їм доводилось народжувати дітей. Держава встановила період оплачуваної декретної відпустки (в розмірі заробітної плати) лише 56 днів до пологів і 56 днів після, при одноразовій грошовій допомозі на дитину. Жінки-колгоспниці змушені були залишати двомісячних дітей та йти працювати на виробництво.

Показником рівня матеріального стану селян є їх вклади в ощадкаси. В 1970 р. кількість вкладів в три рази була меншою ніж у жителів міст, і в 2,8 рази менша їх загальна сума. Жителі 70 % сіл через відсутність ощадкас змушені були вкладати гроші в ощадкаси в інших селах, райцентрах. Значна частина трудівників взагалі тримали їх вдома.

У 60-х рр. XX ст. в основному була вирішена проблема сполучення між обласними й районними центрами. На початку 70-х рр. XX ст. дороги поліпшеного типу складали 40,5 % загальної довжини шляхів автобусного сполучення.

У скрутному становищі опинилося й медичне обслуговування

сільського населення. У 43 сільських районах не було лікаря-педіатра, у 279 – акушера-гінеколога, у 7 – хірурга.

Погіршувалась демографічна ситуація. Протягом 1966–1970 рр. чисельність сільських жителів України зменшилась на 4,6 млн. осіб. Серйозні нарікання викликав життєвий рівень народу, який підвищувався повільно і значно зростав розрив від країн Заходу [5, с. 105].

Взявши до уваги усі наведені факти, можна дійти висновку, що попри активні спроби держави покращити ситуацію, в 60–70-х роках ХХ ст. село швидко втрачало трудові ресурси на користь міста. Однією з основних причин такої ситуації була саме побутова невлаштованість, яка доповнювалась тяжкою працею селян. Ігнорування об'єктивних законів розвитку села, інтересів сільських жителів привело сільське господарство до критичної межі, що через десятки років виллється у повному занепаді українського села.

Список використаних джерел:

1. Рибак І. Соціально-побутова структура українського села. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2000. – 304 с.
2. Лісовська О. Українське село у 60-ті – першій половині 80-х рр. ХХ ст. (стан матеріально-технічної бази). Монографія. – Умань : Видавець «Сочінський», 2010. – 216 с.
3. Панченко П. П. Становище українського села (60–80-ті роки) // Український історичний журнал. – 1989. – № 8. – С. 3–14.
4. Хоменко С. Якісні зміни в матеріально-побутових умовах життя українських селян у 1960-1980-х рр. // «Гілея: науковий вісник». – 2013. – № 74. – С. 69–72.
5. Шевченко Л. Рівень та якість життя сільського населення України в роки хрущовської «відлиги»: історіографія проблеми // Український селянин. – 2008. – № 11. – С. 102–106.